

Venelased hoolivad Eesti endise riigipea hauakohast

JAANUS PIIRSALU

Buraševo, Tveri oblast, reporter

«Jaa, muidugi teame! Ta oli Eesti president!» hüüavad **Veronika, Anton, Nastja ja Ksenja** peaaegu kooris. «Tema surma-aastapäev tuleb varsti,» lisab Anton pärast väikest pausi.

Ma ei ole kuskil Ida-Virumaa koolis ajalootunnis, kus õpitakse Konstantin Pätsi elulugu. Ma olen Venemaal. Lapsed on Moskva külje all Tveri oblastis asuva Buraševo asula keskkooli 10. klassi õpilased.

Hämmastav! Kui paljud Eesti gümnaasiumiõpilased oskaksid mulle öelda, et tänavu 18. jaanuaril möödub 60 aastat Eesti riigi ühe rajaja ning vabariigi esimese presidendi Pätsi surmast?

Umbes 2000 elanikuga Buraševo asula Tveri linna külje all, 850 kilomeetri kaugusel Tallinnast, ongi koht, kus Päts 81-aastasena kohalikus vaimuhaiglas nõukogude režiimi ohvrina täielikus üksinduses suri. Pärast 15 aastat vangistust.

Päts maeti nimetusse hauda vaimuhaigla lähedale metsa, nagu sajad teised vaimuhaigla patsiendid. Pätsi ligikaudse hauakoha otsisid 32 aastat pärast tema surma üles **Henn Latt ja Valdur Timusk**. Täpse hauakoha leidis 1990. aastal pika otsimise järel Eesti Muinsuskaitse Seltsi ekspeditsioon. Samal aastal maeti Pätsi säilmed ümber Tallinna Metsakalmistule.

Omamoodi ime

Loogiliselt võttes oleks kohalike vaatevinklist võinud Pätsi Buraševo-loole seejärel punkti panna.

Entusiastlikud kohalikud, lihtsad vene inimesed, aga võtsid kätte ning koos Henn Latiga on nad Pätsi mälestust Buraševos kõige kiuste alles hoidnud. See on väike ime.

Eesti riik pole toetanud

Suurem ime on minu jaoks see, et Eesti riik pole oma ühe rajaja ning esimese presidendi surmakoha jäädvustamist toetanud mitte ühegi sendiga ning kogu panus on piirdunud Moskva suursaadiku tänukirjadega kohalikele.

Buraševo koolis õpib veidi üle 200 lapse. Koolil on oma väike koduloomuseum, mis põhiliselt on pühendatud Suurele Isamaasõjale (venelaste vaste Teisele maailmasõjale).

Kolm aastat tagasi avati muuseumis tollase kooli kasvatustöö juhi **Valentina Solovjova**, ajalooõpetaja **Olga Gontarova** ja endise ajalooõpetaja **Natalja Grigorjeva** eestvõttel Pätsi-teemaline nurgake. Koosneb see peamiselt Pätsist kõnelevatest raamatutest ning tema fotodest, käsitleb natuke ka Eesti ajalugu ning samuti on väljas õpilaste referaadid Pätsi elust, mis on peamiselt Wikipedia artiklite hästi vormistatud väljatrükid. Lisaks hoitakse seal videofilme Pätsi mälestusüritustest ning kohtumistest külalistega Eestist.

Igal aastal räägib ajalooõpetaja Gontarova seal nurgakeses 8. klassi õpilastele terve koolitunni ehk 45 minutit Eesti esimesest presidendist, kes saatuse tahtel suri nende koolist umbes kahe kilomeetri kaugusel asuvas ja seni tegutsevas vaimuhaiglas.

«See on asula ajalugu ning ajalugu ei saa maha tõmmata ega unustada,» ütleb kooli direktor **Aleksei Zinkejev** Postimehele. «Pätsi kaudu seob meid Eestiga peenike niit. Püüame seda säilitada.»

Direktor annab mõista, et nemad oleksid väga huvitatud, kui neil oleks Eestis mõni sõpruskool, eriti kui see oleks kohas, mis on seotud Pätsiga. Seni pole sellist kooli õnnestunud leida.

Pätsi endine haud asub koolile veelgi lähemal kui vaimuhaigla. Seal käivad vanemate klasside õpilased iga aasta 23. veebruaril Pätsi sünnipäeva tähistamas. Nad teavad isegi, et 24. veebruar on Eesti iseseisvuspäev ning et Päts oli üks iseseisvuse väljakuulutajaid.

Ainsana hooldatud

Pätsi endine haud Buraševos asub sisuliselt keset metsa. See on üsna sürrealistlik pilt: hõre mets, mis meenutab parki, ning selle sees suure põllukivi ja ristiga haud. Tegelikult on terve metsaalune haudu täis – vaimuhaigla kunagisi patsiente maeti sinna sadade kaupa ilma mingi tähistuseta. Nimetud hauakääpad, mis aastakümnete jooksul on maatasa vajunud. Pätsu vana matmiskoht on ainus, mida kohalikud hooldavad.

Mälestuskivi tõi Pätsi endisele hauakohale kohalik ärimees **Nikolai Pankratjev** (53). Leidis kivi, organiseeris traktoriga selle kohaleveo ja paigaldamise ning koos Henn Latiga muretsesid kivile eesti- ja venekeelsete kirjadega plaadi. **Kõik meeste oma raha eest. Rahvadiplomaatia suudab seda.**

«See on vene rahva tolerantsuse avaldus,» ütleb Pankratjev mulle surmtõsise näoga. Võib-olla ütleb seda isegi naljaga pooleks, aga kõlab vähemalt ilusalt. Nikolai Pankratjev on Tveri mõistes suurärimees, andes oma IT-ettevõttes, mööblivabrikus, ehitusmaterjalide ja tulekustutite tehases ning kauplustes tööd ligi 350 inimesele. Tema oligi see Buraševo külanõukogu esimees ehk meie mõistes vallavanem, kes andis 1990. aastal, veel nõukogude võimu ajal, loa Pätsi säilmed välja kaevata. Seetõttu visati ta mõni kuu hiljem kommunistlikust parteist välja ning ta kaotas töö vallajuhina.

Endine miilits, kriminaaljälituse töötaja Pankratjev vihastas ja hakkas äri ajama. «Võib öelda küll nii, et tänu Pätsile sai minust ärimees,» nõustub ta minuga, et Päts mõjutas isegi mitukümmend aastat pärast oma surma inimeste saatust.

Eestlased on Pankratjevile Pätsi küsimuses kõvasti võlgu. Kui palju on maailmas inimesi, kes Eesti endise presidendi pärast on oma töö kaotanud?

Praegune Buraševo meie mõistes vallavanem **Sergei Rumjantsev** ütleb, et surm saabub ühtmoodi kõigile inimestele. «Ja kui Eesti endine president suri meil, siis pole vahet, tuleb teda mälestada,» lausub ta.

Buraševo vallavolikogu esimees, üks Tveri kandi suuremaid autoärimehi **Sergei Rožkov** ütleb, et Pätsi mälestuse jäädvustamine on «lihtsalt inimlik traditsioon». Lisaks aitab see tema sõnul kaasa Buraševo tuntusele. «Ega siis igas asulas ei sure presidenti,» lisab ta.

Sergei Rožkovil on üks oluline sõnum Eesti rahvale ja riigile.

«Rahvadiplomaatia on muidugi tore asi, aga tahaks ka, et Eesti saatkond pööraks Pätsi mälestusele rohkem tähelepanu,» ütleb ta otsekoheselt. «Haua juurde võiks korraliku teeraja teha koos valgutusega, panna pingikese ning korraliku mälestusmärgi. See on ju teie president, kes seal puhkas!»

«See on õige jutt, et Eesti peaks ise rohkem tähelepanu pöörama, et Eesti endise presidendi hauakoha ümbrus oleks paremini korras,» torkab kõrvalt vallavanem Rumjantsev. «Sinna tee teha ning see korrastada pole keeruline, me ajaks ise kõik load korda.»

Lubadusena on see esialgu hea küll. Reaalne elu ei ole Venemaal kindlasti nii lihtne, isegi kui Eesti saatkond Moskvast asuks tegudele.

Nende jutul on aga tõsine iva sees, sest kuigi kohalikud ja rahvadiplomaadid Eestist on andnud kahtlemata endast parima, väärrib Eesti iseseisvuse väljakuulutamise ühe juhi Konstantin Pätsi hauakoht muidugi palju paremat väljaehitamist. Meie riigi 100. sünnipäeva eel on see eestlaste väarikuse küsimus, isegi kui riik ei jaksa või ei suuda.

Pätsi 60. surma-aastapäeva puhul vallavalitsus mingit üritust korraldada ei plaani. «Tähistamine-mälestamine, see on rohkem Eesti ülesanne. Kui Eestist mõni delegatsioon saabub või pakutakse midagi välja, siis me muidugi aitame,» ütleb Nikolai Rožkov.

Rožkovi vanaema elas kunagi ammu Tallinnas Õismäel. Talle silmanähtavalt meeldiks, kui Pätsi mälestuse kaudu oleks tema vallal Eestiga rohkem läbikäimist.

«Läbikäimine oleks vajalik juba sellepärast, et see lähendaks inimesi,» läheb ta hoogu. «Peamine on ju, et inimesed suhtleksid omavahel, siis nad näeksid, et elu pole päris selline, nagu telekast näib.»

Tundub, et see soov on siiras.

Annab põhjuse suhelda

Endine Buraševõ vallasaadik ning kohaliku ajalehe toimetaja **Nadežda Isidorova** on hea näide sellest, kuidas tänu Pätsi asja ajamisele sai inimesest Eesti fänn.

Isidorova räägib värvikalt, kuidas ta käis isiklikult 2013. aastal Henn Lati käest ära toomas mälestustahvli Pätsi hauakohale. Ma elasin seda väga üle, kas mul tuleb piiril probleeme või ei! No ise teate ju, miks! Keegi ei tundnud huvi, jumal tänatud,» esitab ta seda nagu üht oma elu suurimat seiklust.

Kokku juba kümme korda Eestis käinud Isidorova on seda meelt, et vaatamata sellele, millised on poliitilised suhted, peavad inimesed omavahel ikka läbi käima. «Pätsi teema on meile olnud hea ajend luua sidemeid Eestiga, sidemeid koolidega, noortega, seltsidega, ka äri tasemel,» räägib ta. «See kõik on muutunud minu jaoks juba väga huvitavaks.»

Kõige imelisema loona räägib Isidorova, kuidas eelmise aasta talvel käisid neil Pätsi sünnipäeva puhul **MTÜ EVA-Studiorum** delegatsiooni koosseisus külas Eesti Armeenia Seltsi liikmed. «No mis neil pistmist Pätsiga, eks ole? Aga me saime nendega sõpradeks just Pätsi-teema kaudu, kui Eestis külas käisime,» lausub Isidorova.

«No näed, aga teid, eestlasi, ei aja vahest isegi orkaaniga liikvele, kuigi see on teie asi!» torkab vahele Nikolai Pankratjev.

MTÜ EVA-Studiorum on praegu peamine buraševolaste partner ja abiline Eestis, kes nendega pidevalt kontakti hoiab.

Aktiivse Nadežda Isidorovaga jõuame ka sama teemani, millest rääkisime Buraševõ kooliski – miks ei võiks näiteks mõnel Pärnu kandi, Konstantin Pätsi päritolukoha koolil olla sõprussidemed kohalike lastega. «Ise tead ju, et see jääb kõik inimeste taha,» lausub ta.

Või veel! Ma ei hakka talle ütleva, et ma kujuta uneski ette pilti, et mõne eesti kooli lapsevanemad julgeksid tänapäeval panna raha kokku selleks, et nende lapsed sõidaksid ekskursioonile Venemaale.

Asula ainus eestlane

Kohalikku üleüldist positiivset meelestatust Pätsi suhtes suundun kontrollima Buraševos elava ainukese eestlase juurde.

78-aastane **Venjamin Roberti poeg Kulla** on täisvereline eestlane, kuigi eesti keelt ei mäleta enam ammu. Tema mõlemad vanemad on pärit kahest kõrvuti asunud eestlaste külast Volga lätetelt. Kulla on erukapten, kes suurema osa oma elust on õpetanud Suvorovi koolides (sõjaväelise korruga internaatkoolid – J. P.) füüsikat. Kümme aastat tagasi pensionile minnes kolis ta Buraševosse ning õpetab nüüd füüsikat sealsetele, tavakooli lastele.

Õpilased kaevavad rada

Kulla on peamine initsiaator, kes hoolitseb koos koolilastega Pätsi hauapaiga korrasoleku eest.

Pätsi sünnipäeva ajal on seal lund tavaliselt rinnuni. «Kehalise kasvatuse tunnis võtavad poisid siis labidad ja puhastavad suurest teest hauani raja lumest puhtaks,» teatab ta resoluutsel häälel.

«Sinna on ju oma 200 meetrit vähemalt,» imestan.

«Rohkem on, vähemalt 500 meetrit,» vastab ta.

Kulla räägib, kuidas Buraševos tähistatakse Pätsi sünnipäeva presidendi hauapaigal. «Meie vaimulik peab alati teenistuse, siis esinevad meie vallajuhid ja ajalooõpetaja. Kui on kedagi Eestist külas, siis nemad ka. Miiting möödub alati huvitavalt, lapsed kuulavad, suu ammuli. Küünlad. Lilled. Kõik, nagu peab olema!» pajatab Kulla, pakkudes mulle samal ajal muna ja vorstiga praetud kartuleid.

Kokku on kohal alati 50–60 inimest, peamiselt õpilased. «Vanematel klassidel jäetakse kaks viimast tundi siis ära ja selle asemel lähevad nad Pätsi hauale. Nad lähevad hea meelega,» kinnitab vana õpetaja, mõtleb veidi ning hakkab siis naerma: «Aga ega ma ei tea, võib-olla on neile hoopis tähtsam see, et saavad tundidest ära!»

Lisaks sünnipäevale viib Kulla lapsed Pätsi hauapaigale ka 9. mail, kui kogu Venemaa tähistab võitu Teises maailmasõjas Saksamaa üle.

«Kuidas Päts 9. maiga seotud on?» uurin imestunult.

«Päts oli repressioonide ja suure sõja ohver!» vastab eruohvitser.

Küsin Venjamin Kullalt, kas kohalikule vaimuhaiglale pole plaanis panna Pätsi sealviibimise kohta mälestustahvliit. «Sellist plaani pole. Ausalt öeldes on haigla ka nii alla käinud, et see ei teeks Pätsile mingit au,» lausub Kulla.

Ma igaks juhuks ei hakka arutlema teemal, et kui vaimuhaigla oleks sellisel «õitsval järjel» nagu 1950ndatel, kas siiski oleks tegemist Pätsile suure auga.

Eestlastele on vähemalt suur au, et praegu elab Buraševos suur hulk südamlikke inimesi, kes hoolitsevad meie esimese presidendi hauapaiga eest. Selleks pole palju vaja, et Pätsi kunagine haud kaoks unustusse.

Ligilähedane saatus on tabanud Pätsi kaasaegse, temaga samal ajal Lätit valitsenud president Kārlis Ulmanise arvatavat hauakohta Türkmenistanis.

Nõukogude võimude vangistuses olnud Ulmanis suri 1942. aastal

Krasnovodskis (tänapäeval on linna nimi Türkmenbaşy). 2000. aastate alguses paigaldasid lätlased sealsele kalmistule Ulmanisele mälestustahvli, kuid hiljuti kirjutas Läti meedia, et nende endise presidendi arvatav hauakoht ja mälestusplaadi ümbrus on rohtu kasvanud ja räämas.